

heyli İzzet Furgaç – Yüksel Kanar), İstanbul 1993, II, 14, 19-20, 27-28, 190, 213-214, 278, 454-455; Rıza Tevfik [Bölükbaşı], *Biraz da Ben Konuşayım* (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 1993, s. 57, 63, 108-109, 189; Orhan Koloğlu, *Gazi'nin Çağında İslâm Dünyası (1919-1922)*, İstanbul 1994, s. 65, 118, 231, 286, 300, 305, 319; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara 1991-95, I-II, tür.yer.; a.mlf., *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Ankara 1995, tür.yer.; a.mlf., "Son Osmanlı Padişahı Vahideddin ve İngilizler", *TTK Belleten*, XXXIX/154 (1975), s. 257-264; a.mlf., "İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold'un Türk Ulusal Akımı'na Karşı Tutumu", a.e., LVIII/221 (1994), s. 159-184; Murat Bardakçı, *Şahbaba: Osmanlıların Son Hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in Hayatı, Hataları ve Özel Mektupları*, İstanbul 1998; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1983-92, I-II, tür.yer.; Enver Ziya Karal, "Mehmed VI", *İA*, VII, 562-566; A. J. Mango, "Meşhmed VI Vahid al-Dîn", *EP* (İng.), VI, 984-985.

CEVDET KÜÇÜK

MEHMET AĞA, Kayserili (ö. 1155/1742)

Osmanlı Hassa mimarı.

Kayseri'de doğdu. Arşiv belgelerinde bazan Elhac İbrâhim, bazan İbrâhim-i Atık olarak anılan babasının 1115 (1703) yılından önce Mustafa Paşa'nın kethüdâlığını yaptığı ve kendisine Trakya'da Vize sancağında arazi temlik edildiği kaydedilmektedir. Sultan III. Ahmed döneminde 1115'te (1703) Hassa başmimarı Ebûbekir Ağa'nın yerine tayin edilen Mehmed Ağa bu makamda 1117 Şevvaline (Ocak 1706) kadar kaldı, yerine Hacı İbrâhim Ağa mimar oldu. Eyüp Sultan Camii'nin zelzeleden zarar gören minarelerini tamirde gösterdiği başarıdan dolayı 23 Zilkade 1120 (3 Şubat 1709) tarihinde tekrar mimarbaşılığa getirildi.

Mehmed Ağa'nın İstanbul Boğazı kıyısında Bebek bahçesinde Şeyh Mehmed Efendi ile Himmetzâde Şeyh Abdüssamed Efendi'ye ait arazilerin ölçümünü, 1138'de (1725-26) İzmit yakınında Sarıcalar Kemer köyü civarındaki pınarların sularının keşfini yaptığına dair belgeler vardır. 1140 ortalarında (1728 başları) Kal'a-i Cedid (Rumelihisarı) içindeki caminin tamiri için gönderilen mimarın raporu yeterli görülmediğinden bu iş de Mehmed Ağa'ya havale edildi. 1142'de (1729-30) yeniden Hassa başmimarlığına getirilen Mehmed Ağa'ya 1147'de (1734-35) surre emniyeti görevi verildi; yolu üzerindeki Şam dolaylarında harap durum-

da bulunan Hanıratş Kalesi'nin tamiri için keşif yaptı.

İstanbul'a dönünce Hassa başmimarı sıfatıyla Edirne yolu üstündeki padişah sarayları ile Edirne'deki Sarây-ı Âmire'nin tamiri için görevlendirildi. Ardından Davud Paşa Kışlası'ndaki kasrın tamirini de üstlenen Mehmed Ağa, 1153 (1740) yılında çıkan bir yangında harap olan Beyazıt Camii yakınındaki dükkânların yeniden kâgir olarak inşasına dair fermana uymayarak ahşaptan yapılmasına izin verince rüşvet aldığı iddiası ortaya atılmıştı. Bundan dolayı idam edilmek üzere iken araya girenlerin yardımıyla sadece azille cezalandırıldı; yerine de Hacı Mustafa Ağa getirildi. Kırım'da Han Sarayı'nın tamiriyle görevlendirilip İstanbul'dan uzaklaştırılmışken Edirne'ye ulaştığında geri çağrıldı ve İstanbul'da oturması uygun görüldü. Gözden düşüğü dönemde bazı küçük işler yaptığına dair belgeler bulunabilen Mehmed Ağa vefatında Edirne-kapı dışındaki kabristana defnedildi.

Mehmed Ağa'nın III. Ahmed zamanında Boğaziçi kıyılarında çok sayıda sahil-saray ve kasrın yapımında hizmeti olduğu sanılmaktadır. Onun en önemli eseri, Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın isteği üzerine Kâğıthane deresi kıyısında 22 Şâban 1134'te (7 Haziran 1722) yapımını başlattığı ve çok kısa sürede bitirdiği Sâdâbâd Sarayı ile derenin karşı tarafındaki çayırda inşa edilen İmrâhor (Mirâhur) Kasrı'dır. Türk tarihinde Lâle Devri olarak adlandırılan bu dönemin çok önemli bir eseri olan Bâb-ı Hümâyûn önündeki çeşme ve sebillerden oluşan anıtın (Ahmed III Çeşmesi) Mimar Mehmed Ağa'nın yapısı olduğu hususunda kesin bilgi yoktur. Sadece Muzaffer Erdoğan tunç şebeke ve alemlerin altın yıldızlanmasına dair bir kışda rastlamıştır. Yine aynı yıllara ait Üsküdar'da iskele başındaki büyük meydan çeşmesinin (Ahmed III Çeşmesi) yapımında da Mehmed Ağa'nın hizmeti olmalıdır. 1141 (1728-29) yılına ait bir belgede bu çeşmenin yapım harcamalarının yeniden düzenlenişinde Mehmed Ağa'nın adı geçmektedir. I. Mahmud tarafından 1144'te (1731-32) inşa ettirilen Galata-Tophane su yolu şebekesinin keşifleri de Kayserili Mehmed Ağa tarafından yapılmıştır.

Muzaffer Erdoğan, şu eserlerin onun Hassa başmimarlığı dönemine ait olduğunu bildirerek yapımlarında bir payı olabileceğini ileri sürmüştür: Simkeşhâne, Çorlulu Ali Paşa manzumesi, Kaptan İbrâhim Paşa Camii, Yeni Vâlide Camii,

Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, Çınarlı Çeşme Mescidi, III. Ahmed Kütüphanesi (Topkapı Sarayı), İbrâhim Paşa manzumesi, Ahmediye manzumesi, Kuleli Bahçe Mescidi, Darphâne, Kaptan Paşa Camii, Fatma Sultan Camii.

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, IV, 233; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Genève 1956, s. 80-81; Muzaffer Erdoğan, *Lâle Devri Baş Mimar Kayserili Mehmed Ağa*, İstanbul 1962; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Osmanlı'da Baş Mimarlar", *Türk Dünyası Kültür Atlası: Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2002, IV, 309-310; a.mlf., "Mehmed Ağa (Kayserili, el-Hâc)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 102-103; İzzet Kumbaracılar, "Türk Mimarları", *Arkitekt*, sy. 2, İstanbul 1937, s. 60; Kemal Altan, "Klasikten Sonra", a.e., VIII/3 (1938), s. 87.

SEMAVİ EYİCE

MEHMET AĞA, Sedefkâr

XVII. yüzyılın
ilk çeyreğinde görev yapan
Hassa başmimarı.

Kanûnî Sultan Süleyman zamanında 970 (1562-63) yılında Rumeli'den devşirme olarak getirilmiştir. Doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi yoktur. Kalkandelenli olduğunu ileri sürenlerin yanında Arnavutluk / İlbasanlı olduğu daha kuvvetli bir ihtimal olarak kabul görmektedir. Mimarbaşı olmadan önce 1006'da (1597-98) su nâzırı olarak sekiz yıl görev yapan Mehmed Ağa, 8 Cemâziyelâhîr 1015 (11 Ekim 1606) tarihinde mimarbaşılık görevine tayin edildi. Bu görevini hangi yıla kadar devam ettirdiği de kesin olarak bilinmemektedir.

Hüseyin Ayyansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin* adlı eserinde Mehmed Ağa'nın Sultan Ahmed Camii'nin inşasını tamamladıktan sonra padişahın emriyle vezirlik pâyesi aldığını ve 1027 (1618) yılında vefat ederek Üsküdar'da defnedildiğini belirtmektedir. Başka kaynaklar tarafından desteklenmeyen bu bilgiyi bazı araştırmacılar ihtiyatla karşılamaktadır. Evliya Çelebi ve Ekrem Hakkı Ayverdi, Arnavutluk'ta (İlbasan) Mimar Mehmed Ağa'nın bazı yapılarından bahsetmekte, Evliya Çelebi 1046 (1636-37) tarihli çeşmelerden söz ederken Ekrem Hakkı Ayverdi cami, hamam ve çeşmelerinin olduğunu söylemektedir. Bu durumda Mehmed Ağa'nın görevden ayrıldıktan sonra doğum yeri olan bu şehirde kendi adına eserler meydana getirdiği düşünülmektedir.

Mehmed Ağa'nın ardından yerine geçtiği kabul edilen Mimar Ali Çelebi'nin göreve geliş tarihi tartışmalı olup 1027 (1618) veya 1031 (1622) olarak gösterilmekte, Mimar Ömer Ağa'nın da 1030 (1621) yılında görevde olduğu belirtilmektedir. Fakat 1032'de (1623) Mimar Mehmed'in Mimar Süleymanoğlu Ebûbekir'i tayin ettiğini söyleyenler de vardır. Mehmed Ağa'nın son dönemiyle araştırmacıların bu dönem için belirttikleri mimarların görev tarihleri hakkında daha tutarlı bilgilere ihtiyaç vardır.

Arkadaşı Câfer Çelebi'nin *Risâle-i Mi'mâriyye*'de yazdığına göre Mehmed Ağa yumuşak huylu, alçak gönüllü, sağlam karakterli, dinine bağlı ve akıllı bir kişidir. Üstünlüklerini gizler, bunlarla övünmez, iyi kalpli ve cömert olup misafirlerini ağırlar, onlara hediyeler verirdi. Sadaka dağıtmayı çok sever, helâlden sadaka vermek için sedef işleri yapar ve bunları sattırarak fakirlere dağıtırdı. Ayrıca devrin bilginleri, şeyhleri, sultanları ve vezirleriyle sohbet etmeyi severdi.

Mimar Sinan'ın yetiştirdiği önemli mimarlardan biri olan Mehmed Ağa'nın döneminde pek çok eser inşa edilmiştir. Sultan Ahmed Külliyesi, Kâbe'nin tamiratı, Üsküdar ve Samsun / Ladik'te Sultan I. Ahmed camileri, Beylerbeyi'nde İstavroz Mescidi, Üsküdar'da Kavak Sarayı Mescidi, Güngören'de (Vidos) Sultan II. Osman Camii, Sultan III. Mehmed Türbesi, Eyüp Sultan Türbesi önüne ilâve ve Sultan I. Ahmed Sebili, Alemdar, Tophane, Haydarpaşa, Üsküdar, Haliç'te eski Tersane Sarayı'nda ve Çatalca-Çorlu arasında eski Kınık (?) kasabasında Sultan I. Ahmed çeşmeleri, Galata'da Sultan II. Osman Çeşmesi, İbrâhim Paşa Sarayı'nda tamirat, İstavroz Sarayı'nda ilâveler, Tersane

Sarayı'nda Has Oda Kasrı, Beşiktaş'ta ve Topkapı Sarayı'nda Sultan I. Ahmed kısırları, Topkapı Sarayı ve Edirne Sarayı'nda imar faaliyetleri, Edirne'de Ekmekçi-zâde Ahmed Paşa Köprüsü ve Kervansarayı, Uzunköprü'de Sultan II. Murad Camii ve Köprüsü'nün tamiri, İstanbul Zindankapı dışında kendi adına bir çeşme, Arnavutluk / İlbasan'da kendi adına cami, hamam ve çeşmeler onun eserleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 723-724; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 56; Celâl Esad [Arseven], *Constantinople de Byzance à Stamboul*, Paris 1909, s. 265-267; a.mlf., *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), s. 767-769; Saadi Nazım Nirven, *İstanbul Suları*, İstanbul 1946, s. 126-127; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Ceneve 1956, s. 91-92; Orhan Şaik Gökyay, "Risâle-i Mi'mâriyye-Mimar Mehmed Ağa Eserleri", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 113-215; Ahmet Refik [Altınay], *Türk Mimarları* (haz. Zeki Sönmez), İstanbul 1977, s. 101-102; Ömer Lütfi Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmaret-i İnşaatı*, Ankara 1979, II, 276-291, cetvel 19; Ayverdi, *Aurupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 398; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Mehmed Ağa (Sedefkar)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 103-104; a.mlf., "Osmanlı'da Baş Mimarlar", *Türk Dünyası Kültür Atlası-Osmanlı Dönemi*, İstanbul 2002, IV, 302-304; Fatma Afyoncu, *XVII. Yüzyılda Hassa Mimarları Ocağı*, Ankara 2001, s. 12-13; İzzet Kumbarcılar, "Türk Mimarları", *Arkitekt*, sy. 2, İstanbul 1937, s. 60; Kemal Altan, "Mimar Mehmet", a.e., sy. 8 (1937), s. 223-226; Şahap Tayfur, "Ünlü Mimarbaşı Sedefkâr Mehmed Ağa", *TTOK Belleteni*, sy. 143 (1953), s. 18; İsmet Parmaksızoğlu, "Sultan Ahmet Camii Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa", *Kültür ve Sanat*, sy. 3, Ankara 1974, s. 32-39; Zeki Sönmez, "Sultanahmet Camisi ve Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa", *Kültür ve Sanat*, I/1, Ankara 1988, s. 38-45; Filiz Yenişehirlioğlu, "Mehmed Ağa (Sedefkâr)", *DBİst.A.V*, 354-355.

AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

MEHMED AĞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVI. yüzyılda inşa edilen
külliye.

Fatih Çarşamba'da Kâtip Muslihuddin mahallesinde yer alan külliye cami, tekke, türbe, çifte hamam, medrese ve iki çeşmeden oluşmaktadır. III. Murad devrinde Dârüssaâde ağası olan Habeşî Mehmed Ağa tarafından Mimar Dâvud Ağa'ya yaptırılmıştır. 10 Rebîulâhîr 999 (5 Şubat 1591) tarihli vakfiyesi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Emanet Hazinesi, nr. 2023). Caminin doğu avlu kapısı üzerindeki on altı mısralık kitâbeye göre 993'te (1585) inşa edilmiştir. Külliye yapılarından medrese ve tekke günümüze kadar gelmemiştir.

Etrafı duvarlarla çevrili üç kapılı bir avlunun ortasında yer alan cami, mihrap yönü çıkıntılı kare planlı harimle onun önünde yer alan beş birimli bir son cemaat yerine sahiptir. Harimin duvarları almasıç örgülü, son cemaat yerinin sivri kemerleri kesme taştan, mukarnaslı başlıklı altı sütunu mermerdendir. Birimlerinin üzeri pendentifli kubbelerle örtülü olan son cemaat yerinde iki küçük mihrap mevcuttur. Mihrap ekseninde yer alan iki yanı zarif, sütunçeli, mukarnaslı mermer bir taçkapı ile harime geçilmektedir. İçeride taçkapı üzerinde taş konsollara oturan, mermerden ajurlu geometrik geçmeli korkuluğu olan bir balkon vardır. Girişin sağında ve solunda ahşap sütunlar üzerinde yine ahşaptan ajurlu korkulukları bulunan iki mahfil yer almaktadır. Kapının iki yanında yer alan birer merdivenle bu mahfillere çıkılır. Kare planlı harim, sekiz adet duvar pâyesi üzerinde sivri kemerlere oturan tek kubbe ile örtülmüştür. Bu pâyelerden mihrap eksenindekiler kare kesitli, doğu ve batı duvarındakiler iri mukarnaslı başlıklı ve silindirik gövdelidir. Ana kubbeyi dört köşesinde ve mihrap çıkıntısının üstünde yer alan beş yarım kubbe çevirmektedir. Ayrıca sekiz dayanaklı taşıyıcı sistem, kasnağı kuşatan daire kesitli sekiz ağırlık kulesiyle üst yapıda devam ettirilmiştir. Harim beş sıra pencereyle aydınlatılmıştır. Altındaki pencereler düz mermer söveli, sivri hafifletme kemerli ve demir parmaklıklıdır. Üst sıradakiler sivri kemerli, ana kubbe ve yarım kubbe kasnağında yer alan pencereler ise yuvarlak kemerli olup revzenlidir. Mihrap duvarında yuvarlak iki pencere bulunmaktadır. İki

Mehmed
Ağa Camii
ve Türbesi –
Fatih /
İstanbul